

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερούται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επι Τουρκοκρατίας (Ιστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικός βίος-Γλωσσικά και Ιστορικά Έγγραφα)

Δέσποινα Γιαράλη-Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/makedonika.1033](https://doi.org/10.12681/makedonika.1033)

Copyright © 2015, Δέσποινα Γιαράλη-Παπαδοπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γιαράλη-Παπαδοπούλου Δ. (1972). Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επι Τουρκοκρατίας (Ιστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικός βίος-Γλωσσικά και Ιστορικά Έγγραφα). *Μακεδονικά*, 12, 538–540. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1033>

τὴν ἐποχὴν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ¹. Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ 1) καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Γ ρ. Παπαμιχαήλ συγγραφέν, ἀλλὰ μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἄρθρον²: 'Ἡ ἀνθελληνικὴ μονορθοδοξία τῶν Ρώσων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καὶ Μάξιμος ὁ Γραικός' (Ομιλία ρηθεῖσα ἐν τῇ Αἰθουσῇ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὴν ἑκτακτὴν αὐτῆς συνεδρίαν τῆς 10 Μαΐου 1947), «Ἐκκλησία» (Ἀθηνῶν), τ. ΚΔ' (1947) σ. 230-232, 243-246, 264-266, 293-295 καὶ ἀνάτυπον, Ἀθῆναι (τύποις «Φοῖνικος» 1947, σ. 31. 2) Ι. Ὁ ρ. Καλογήρου, Περὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Bernhar Schultze, S. J., κριτικὴν ἐξέτασιν Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ ὡς Θεολόγου (Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ἐκδομένη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τόμος ἐνδέκατος, σ. 213-265), Θεσσαλονίκη 1966. 3) Π. Κανελλόπουλος, Ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, μέρος δεύτερο, τεῦχος α', Ἀθῆναι 1968 (περὶ Μαξίμου σ. 90-131). 4) Κ. Κ. Παπουλίδης, Δύο χειρόγραφα Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» (Κωνσταντινουπόλεως), 31.5.1961. 5) Κ. Κ. Παπουλίδης, Ἀγνωστα ἔργα Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» (Θεσσαλονίκης), τ. 69 (1966), σ. 255-259.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Α. Ι. Ivanov ἀναφέρει εἰς τὴν βιβλιογραφίαν καὶ λήμματα ἐξ ἑγκυκλοπαιδεῶν μὴ ἐλληνικῶν³, ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ συμπληρώσω καὶ τὰ σχετικὰ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας τῆς πρὸ τοῦ 1969 (χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ Α. Ι. Ivanov): 6) Ἀνωμόμου, Μάξιμος ὁ Γραικός, Γενικὴ Παγκόσμιος Ἐγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς» (Ἀθῆναι), τ. 9 (1963), σ. 750. 7) Ἀνωμόμου, Μάξιμος ὁ Ἀγιορείτης, Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἠλίου» (Ἀθῆναι), τ. 12 (ἄ.ἐ.), σ. 967. 8) Ν. Α. Βέη, Μάξιμος ὁ Ἀγιορείτης, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη (Ἀθῆναι), τ. 9 (1930), σ. 134. 9) Σ. Ι. Βουτυρά, Μάξιμος ὁ Ἀγιορείτης, Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, τ. 4, Κωνσταντινούπολις 1881, σ. 498-499. 10) Γ ρ. Παπαμιχαήλ, Μάξιμος ὁ Ἑλλήν, Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ, ἐκδ. δεύτερα (Ἀθῆναι), τ. 16 (ἄ.ἐ.), σ. 651 καὶ 11) Β λ. Ι. Φεῖδα, Μάξιμος ὁ Γραικός, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» (Ἀθῆναι), τ. 8 (1966), σ. 627-632.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΤΑΙΔΗΣ

Δημητρίου Κ. Σαμσάρη, Ἡ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας (Ἱστορία-Τοπογραφία-Κοινοτικὸς βίος-Γλωσσικά καὶ Ἱστορικὰ Ἐγγραφα), Θεσσαλονίκη 1971, 80, σελ. 159 καὶ 12 πίνακες ἐκτὸς κειμένου.

Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι οἱ λόγοι ποὺ ὀδηγοῦν τὸν ἐρευνητὴ πρὸς μιὰ ἢ πρὸς ἄλλη κατεύθυνση ἐρευνας. Τοῦ κ. Α. Σαμσάρη οἱ λόγοι ἦταν δύο: ἡ ἀνακάλυψις ἀπὸ τῆς μιᾶς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1967 σημαντικοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ στὴν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς Περιοχῆς Σερρῶν, καὶ ἡ ἀνέυρεσις σπουδαίων ἀνεκδότων κωδίκων τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας ἀπὸ τὴν ἄλλην. Καὶ στάθηκαν, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς βεβαιώνει,

1. Δέον νὰ σημειωθῇ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ θέματος, ὅτι ὁ Α. Ι. Ivanov παραλείπει εἰσεῖτι καὶ τὸν Κ. Σάθαν (Νεοελληνικὴ Φιλολογία..., Ἀθῆναι 1868, πρβλ. περὶ Μαξίμου σ. 124-126).

2. Καὶ τοῦτον, διότι, ἐνῶ ἡ ἀναφερομένη μονογραφία τοῦ Γ ρ. Παπαμιχαήλ φέρει ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1950, ἐν τούτοις αὐτὴ συντάγη καὶ ἐξετυπώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὅτε ἡ Ἑλλάς ἐτέλει ὑπὸ ξενικὴν κατοχὴν. Πρβλ. καὶ αὐτόθι σ. 6-7.

3. Πρβλ. σ. 234 ὑπ' ἀριθμ. 39 καὶ 44 λήμματα ἐκ τοῦ Dictionnaire de Théologie Catholique καὶ τῆς Enciclopedia Italiana ἀντιστοιχῶς.

αὐτὰ τὰ δύο συμβάντα τὰ κίνητρα, γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἔρευνα τῆς τόσο παραμελημένης ἱστορικῆς Κοινότητος.

Τὴ μελέτῃ προλογίζει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας δίνοντας σὲ πολλὴ γενικὴς γραμμὲς καὶ τὸ διάγραμμά της. Ἀκολουθεῖ «Εἰσαγωγικὸν μέρος» στοῦ ὁποίου τὰ κεφ. Α' (σ. 11-14) καὶ Β' (σ. 14-17) ἀναφέρονται ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς Κοινότητος καὶ οἱ διάφορες ὀνομασίες της σὲ προηγούμενες ἱστορικὲς ἐποχές. Στὸ Γ' κεφ. τῆς εἰσαγωγῆς (σ. 17-22) ὁ κ. Σαμσάρης προβαίνει, καθὼς λέγει, σὲ σύντομη «ἀπεικόνισιν» (γιατὶ λείπουν οἱ θετικὲς ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς πληροφορίες) τῆς ἱστορίας τῆς Κοινότητος, παρόλως ὅμως τὶς σωστὲς προσπάθειες τοῦ συγγραφέα δὲν μᾶς γίνονται τελικὰ σαφῆ οὔτε ἡ ἱστορικὴ καταγωγή της οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ προέλευσις τῆς ὀνομασίας της διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἡ κυρίως μελέτῃ ἀρχίζει ἀμέσως ἔπειτα, διαιρεμένη σὲ Α' μέρος (σ. 22-73) καὶ Β' μέρος (σ. 75-107).

Τὸ Α' μέρος τῆς κυρίως μελέτης, χωρισμένο σὲ ἑννέα κατατοπιστικὰ κεφάλαια, περιλαμβάνει γενικά τὸν πολιτικὸ, κοινωνικὸ, θρησκευτικὸ, οἰκονομικὸ καὶ πνευματικὸ βίον τῆς Κοινότητος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κατάκτηση θέτοντας ὡς χρονικὸ ὄριο τὴν ἄλωση τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν (1371), συνεχίζει μὲ τὴν διοικητικὴ καὶ δημογραφικὴ κατάσταση ἐπὶ τουρκοκρατίας, γιὰ νὰ σταθῇ λίγο περισσότερο στὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση. Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κεφάλαιο ὁ συγγραφέας ἀντλώντας ἀπὸ διάφορες ἀνέκδοτες ἱστορικὲς πηγές, ποὺ διασώθηκαν στὸ χωριό, καὶ ἀπὸ πληροφορίες (κυρίως γιὰ τὴν τελευταία δεκαετία τῆς τουρκοκρατίας) ἡλικιωμένων κατοίκων του, περιγράφει μὲ σαφήνεια ὅλα ὅσα ἀφοροῦν στοῦ μηχανισμό τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὅπως τὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινότητος, τὶς συνελεύσεις τῶν μελῶν της, τὰ διοικητικὰ ὄργανα (προεστοί, πρόκριτοι, μουχτάρη, πρωτόγερος, ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι) καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τοὺς ἀπέναντι στὸν κατακτητὴ καὶ στοὺς ὑποδοῦλους.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ Δ' κεφ. «Γεωργικὸς βίος τῶν κατοίκων» (σ. 39-43), σὸ ὁποῖο σὲ τέσσερες παραγράφους ὁ συγγρ. περιγράφει τὶς μικρὲς καλλιέργειες, δίνοντας τὴν πρέπουσα σημασία στὴ βαμβακοκαλλιέργεια, τὴ σπουδαιότερη πλουτοφόρο πηγὴ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας στὴν περιοχὴ αὐτή. Ἀναφέρει ἐπίσης τὴν ἐλάχιστη κτηνοτροφικὴ ἐνασχόληση τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ.

Τὰ περὶ φορολογίας κεφ. Ε' καὶ ΣΤ' (σ. 44-52) διαιρεμένα ἀπ' τὸ συγγρ. σὲ κατηγορίες, ὅπως τακτικὸ-ἐκτακτοὶ φόροι, τοπικὰ δασίματα στὸν ἀγὰ (ἀγαλίκια, μαγιαραμλίκια, μπαξίσια), δαπάνες φιλοξενίας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ πολλὰ ἄλλα ἐξόδα τῆς Κοινότητος γιὰ τὸ μῆν, μαρτυροῦν πόσο δύσκολη εἶχε γίνεῃ ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς Κοινότητος στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας (19ο καὶ ἀρχὲς 20οῦ) ὡς τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Μὲ ὥραϊο τρόπον παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν κ. Σαμσάρη καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς Κοινότητος στοὺς ἴδιους αἰῶνες (σ. 53-57). Παραθέτει ὁ συγγρ. πίνακες μὲ ἐτήσιους προϋπολογισμοὺς, ἔσοδα-ἐξόδα τῆς Κοινότητος καὶ πολλὴ σωστὰ συγκρίνει τὴν ἀγοραστικὴ ἀξία τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς, γροσιῶν καὶ παρὰδων, μὲ τὴ διατιμὴν διαφόρων προϊόντων καὶ εἰδῶν διατροφῆς. Ἐπίσης ὥραϊα ἐξιστορεῖ ὁ συγγρ. (σ. 58-67) τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ ἀνέπτυξε λαμπρὴ δράση στοὺς ἐξεταζόμενους αἰῶνες μὲ τὴ συνεχτίαν τῶν γεωργῶν, τὰ φιλοπρόδοα σωματεῖα «Φιλοκαλία» καὶ «Συνδρομὴ» καὶ τὸ σχολεῖο του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀρρεναγωγεῖο καὶ παρθεναγωγεῖο.

Τὸ ὑποκεφάλαιο 2, «Ἐπαναστάσις 1821» (σ. 67-70) τοῦ Θ' κεφ. «Ἡ Κοινότης εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ» μᾶς φαίνεται κάπως ἀοριστολογικὸ-ὑποθετικὸ, γιατί ὁ συγγρ., χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἀδιάσειστα ἱστορικὰ ντοκουμέντα, προσπαθεῖ ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, θὰ λέγαμε, νὰ προβῇ σὲ ἱστορικὲς διαπιστώσεις. Ἐπεὶ δὴλ. ὁ Ν. Κασομούλης στὰ «Ἐνθυμημάτων» του (τ. 1, σ. 136) λέγει ὅτι «...οἱ χωριάται τῶν Σερρῶν ἦσαν προδιατεθειμένοι...», ὁ κ. Σαμσάρης γράφει μὲ τὴ σειρά του, ὅτι: «Καὶ εἰς τοὺς «χω-

ριάτας» αὐτοὺς θὰ πρέπει νὰ συγκαταλέξωμεν ὡς πρώτους καὶ καλλιτέρους τοὺς κατοίκους τοῦ ὑπὸ μελέτην χωρίου.» καὶ «δὲν θὰ εἴμεθα μακράν τῆς πραγματικότητος, ἐὰν μεταξὺ τῶν στρατολογηθέντων Δοβιστινῶν καὶ Σερραίων... ἀναζητήσωμεν καὶ νέους ἐνθέρμους ἐκ τῆς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Μὲ τὴν πληροφορία τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κοινότητος (29 Ἰουνίου 1913) τελειώνει τὸ Α' μέρος τῆς μελέτης.

Τὸ Β' μέρος τῆς μελέτης παρουσιάζει μεγαλύτερη ποικιλία σὲ ὕλη. Στὴν ἀρχὴ ὁ συγγρ. δίνει πληροφορίες γιὰ τέσσερα — ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα προφανῶς — πρόσωπα τοῦ χωρίου, τοὺς Χατζῆ Ἀντῶνι Δημητρίου ποὺ διετέλεσε προεστῶς τῆς Κοινότητος ἀπ' τὸ 1790 ὥς τὸ 1813, Θωμᾶ Παπαοικονόμου, ἀρχιμανδρίτη (1915) καὶ πράκτορα τοῦ «ἐν Σέρραις Ἑλληνικοῦ Προξενείου» κατὰ τὸν Μακεδονικὸ ἀγῶνα, Δημήτριο Παπαζαχαρίου, δάσκαλο καὶ συγγραφεὴ μὲ δράση στὴ Μ. Ἀσία καὶ τὴν πατρίδα του, καὶ Ἰωάννη Τέγου, δάσκαλο, ποὺ ἀσχολήθηκε ὁμας μὲ τὸ ἐμπόριο.

Τὸ κεφ. Β' (σ. 79-94) περιλαμβάνει τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς ἐξεταζόμενης ἐποχῆς στὴν περιοχὴ, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλα ἀπ' τὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (ἔτος ἰδρύσεως 1805), τὸ ναὸ τῶν Ἁγίων Κων/νου καὶ Ἑλένης (1872), τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Προφήτου Ἡλίου (1911) καὶ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ ὅπως ἄλλωδς λέγεται Ἁγίας Τριάδος (1857). Ἡ περιγραφὴ τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν μνημείων περιέχει, χωριστὰ γιὰ τὸ καθένα, τὸ ἱστορικὸ τῆς ἰδρύσεώς του (σῶζονται μέχρι σήμερα οἱ ἐπιγραφές μὲ τοὺς κτίτορες ἢ δωρητές), τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του, τὶς τοιχογραφίες του, τὶς φορητὲς εἰκόνες του (μὲ ἀκριβεῖς περιγραφὰς τῶν), τὰ ἀφιέρωματα καὶ ἐπὶ πλέον γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἓνα πίνακα τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεώς της τῶν ἐτῶν 1891-1912.

Στὸ Γ' κεφ. (σ. 95-97) γίνεται μνεία τριῶν «Παλαιοχωριῶν» τῆς περιοχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ζελί, Ράχοβα καὶ Δράνοβα), ποὺ ἔχουν πιά διαλυθῇ. Στὸ Δ' τέλος κεφ. «Γλωσσικά: Τοπωνύμια» (σ. 98-108), ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς Κοινότητος δίνει ὁ συγγρ. σὲ ἀλφαβητικὴν σειρὰ κατάλογο τῶν τοπωνυμίων.

Τὸ μεγαλύτερο ὁμας ἐνδιαφέρον, κατὰ τὴ γνώμη μας, παρουσιάζει τὸ «Παράρτημα» (σ. 109-154) μὲ τὸ κοινοτικὸν κατάστιχο καὶ τὰ ἀνέκδοτα δικαιοπρακτικὰ καὶ λοιπὰ ἔγγραφα. Τὸ κοινοτικὸν κατάστιχο (σ. 111-128) εἶναι τῶν ἐτῶν 1807-1813 καὶ σὲ 28 σελίδες, ἀριθμημέναι ἀπὸ τὸ συγγρ. περιέχει καταστρώσεις ἰσολογισμῶν τῆς Κοινότητος, καταγραφὰς κοινοτικῶν χρεῶν καὶ εἰσπράξεων καὶ οἰκονομικοὺς ἀπολογισμοὺς τοῦ προεστῶτος Χ' Ἀντ. Δημητρίου. Τὰ ὑπόλοιπα ἀνέκδοτα ἔγγραφα, 9 τὸν ἀριθμὸ, εἶναι τρία πωλητήρια τῶν ἐτῶν 1865-1880 καὶ 1891, ἓνα ἐξοφλητικὸ τοῦ ἔτους 1880, ἓνα συμφωνητικὸ τοῦ 1888, ἓνα πιστοποιητικὸ τοῦ «ἐν Σέρραις Ἑλληνικοῦ Προξενείου» καὶ ἐπιστολὲς τῶν ἐτῶν 1870, 1883 καὶ 1904 ὥς 1912.

Ἡ μελέτη κλείνει μὲ τὴν παράθεση τῆς πλούσιας βιβλιογραφίας (σ. 137-142), ποὺ χρησιμοποιοῖ ὁ συγγρ. στίς παραπομπάς, εὐρετηρίου (σ. 143-154), περιεχομένων καὶ 12 πινάκων, ἐκτὸς κειμένου, μὲ φωτογραφίες, τοπωνυμικὸ χάρτη, τοπογραφικὸ σκαρίφημα καὶ φωτοτυπίαις μερικῶν ἀπὸ τὰ ὡς τώρα ἀνέκδοτα ἔγγραφα.

Τελειώνοντας τὴν παρουσίαν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Σαμσάρη πιστεύομε ὅτι ὁ συγγρ. πέτυχε βασικὰ τὸ σκοπὸν του, παρόλο ποῦ, ὅπως κι ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, λείπουν οἱ ἐπαρκεῖς ἱστορικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίαι, καὶ ἐλπίζομε ὅτι τὸ ἔργο του θὰ ἀποτελέσῃ παράδειγμα πρὸς μίμηση γιὰ μὴ πιὸ ἐπισταμένῃ ἔρευνα καὶ μελέτῃ τῆς ἱστορίας καὶ ἄλλων κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας.